

Голові разової спеціалізованої вченої ради

ДФ 20 051.133

Прикарпатського національного
університету імені Василя Стефаника
доктору політичних наук, професору,
професору кафедри політичних наук
Дерев'янку Сергію Мironовичу

РЕЦЕНЗІЯ

кандидатки політичних наук, доцентки кафедри політичних наук
Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника
Мадриги Тетяни Богданівни на дисертаційну роботу Головчука Юрія
Михайловича

**«Феномен відповідальної політики в контексті розвитку територіальних
громад в умовах агресії російської федерації проти України»,**
подану на здобуття наукового ступеня доктора філософії
з галузі знань 05 «Соціальні та поведінкові науки» зі спеціальності 052
«Політологія»

Актуальність дисертаційної роботи. Дисертація Головчука Ю. М. є масштабним, глибоким і своєчасним науковим дослідженням, присвяченим вивченню феномену відповідальної політики як важливого інструменту врядування в умовах воєнного стану та кризи. Робота написана на здобуття ступеня доктора філософії зі спеціальності 052 «Політологія» й демонструє високий рівень теоретичного осмислення й практичної спрямованості. Актуальність теми не викликає сумнівів. В умовах повномасштабної збройної агресії росії проти України питання ефективності управління на місцях, ролі територіальних громад у забезпеченні стійкості держави, а також розробки дієвих антикризових механізмів набувають особливого значення.

По-перше, збройна агресія рф створює безпрецедентні виклики для функціонування місцевого самоврядування, яке опинилося на передовій лінії боротьби не лише за фізичне виживання громадян, а й за збереження інституційної спроможності держави. В умовах війни ефективне управління, зважені політичні рішення та відповідальне ставлення до потреб населення набувають особливої ваги.

По-друге, територіальні громади стали осередками соціальної згуртованості, самоорганізації та стійкості. Саме на місцевому рівні формується базис для опору агресору, гуманітарної підтримки, адаптації внутрішньо переміщених осіб, забезпечення базових потреб населення. У таких умовах зростає значущість відповідальної політики як механізму зміцнення довіри, мобілізації ресурсів та забезпечення єдності громад.

По-третє, післявоєнне відновлення України значною мірою залежатиме від здатності місцевої влади забезпечити сталий розвиток громад, прозорість управлінських процесів, інклюзивність та залучення громадян до ухвалення рішень. Відповідальна політика в цьому контексті є ключовим чинником підвищення ефективності управління та легітимності місцевої влади.

Представлене дисертаційне дослідження порушує надзвичайно актуальне питання, що перебуває на перетині сучасних викликів національного масштабу та реформ місцевого самоврядування. З огляду на тривалий період воєнного стану та комплексну трансформацію інститутів влади, автор ґрунтовно підходить до аналізу ролі відповідальної політики як ключового чинника стійкості територіальних громад в умовах агресії рф проти України.

У центрі дослідження – механізми управління в умовах кризи, здатність органів місцевого самоврядування діяти ефективно, прозоро й з урахуванням потреб громадян. Такий підхід є цінним не лише з наукової, а й із прикладної точки зору, оскільки пропонує концептуальні основи для удосконалення врядування у громадах, які працюють в умовах екстремального тиску: гуманітарного, соціального, безпекового.

Особливе значення дослідження набуває в контексті децентралізаційної реформи. Наукова робота гармонійно вписується у глобальні тренди дослідження

стійкості суспільств у період конфліктів, реформ і післявоєнного відновлення. Актуальність підкріплена також тим, що дослідження резонує з європейськими принципами доброго врядування та практиками, які просуваються в рамках міжнародних ініціатив. Це розширює прикладне значення результатів і надає їм потенціалу для транснаціонального обміну досвідом.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Тему дисертаційного дослідження затверджено Вченою радою Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника. Роботу виконано на кафедрі політичних наук.

Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації, їх новизна. Об'єкт і предмет дослідження визначені чітко та методологічно обґрунтовано, відповідаючи сучасному рівню розвитку політичної науки. Дисертація ґрунтується на комплексному системному підході до аналізу феномену відповідальної політики в умовах воєнної кризи, демонструючи високий рівень наукових узагальнень, міждисциплінарного мислення та прикладної спрямованості.

Методологічна база дослідження повністю відповідає сучасним вимогам політологічного аналізу. Автор демонструє виважений і послідовний підхід до вибору дослідницького інструментарію, застосовуючи комплексний підхід, що поєднує системний, інституційний, порівняльний та соціологічний аналіз. Використання сукупності емпіричних (контент-аналіз, кейс-стаді) і статистичних методів дає змогу всебічно охопити складне та багаторівневе явище відповідальної політики в діяльності територіальних громад.

У ході роботи автор успішно вирішив низку важливих теоретичних і практичних завдань: здійснив глибоку категоризацію феномену відповідальної політики, визначив її інституційні, нормативно-правові, етичні та громадські виміри, запропонував концептуальну модель її впровадження в системі місцевого самоврядування. Окремої уваги заслуговує аналітична робота, присвячена практичним кейсам адаптації громад до умов війни – це додає дослідженню прикладного значення та посилює його практичну цінність.

Здобувачем опрацьовано значний обсяг спеціалізованої літератури, нормативно-правових актів та аналітичних джерел, що дозволило побудувати ґрунтовну теоретичну базу дослідження (усього 274 джерела). Автор також активно залучає результати емпіричних спостережень та дані щодо діяльності територіальних громад в умовах воєнної загрози. Завдяки цьому дисертація досягає високої аналітичної якості та практичної спрямованості.

Достовірність та наукова новизна одержаних результатів, що виносяться на захист полягає в тому, що дисертація є першим в Україні комплексним дослідженням феномену відповідальної політики в системі місцевого самоврядування в умовах воєнного стану. У роботі сформульовано теоретичні положення, наукові висновки та прикладні рекомендації, які мають наукову новизну, відображають актуальні виклики воєнного часу та виносяться на захист як інноваційний внесок у розвиток політичної науки й управлінських практик.

Наукова новизна результатів дисертаційного дослідження полягає в комплексному аналізі реалізації функцій місцевого самоврядування в умовах збройної агресії російської федерації проти України на основі дослідження принципів і моделей використання відповідальної політики. В ході дослідження сформульовано низку нових теоретичних висновків і узагальнень (с. 24-26).

Зокрема, на схвальну увагу заслуговує позиція автора щодо багатовимірного характеру відповідальної політики що включає прозорість, підзвітність, етичність, орієнтацію на громаду та ефективність управлінських рішень (с. 28–44).

Імпонує проведена дисертантом робота з висвітлення ефективної реалізації принципів відповідальної політики на рівні територіальних громад в умовах війни. На основі аналізу кейсів визначено, що в умовах війни територіальні громади демонструють здатність до мобілізації, адаптації та інновацій (с. 108-109, 139, 155-156).

Заслуговує на підтримку висловлена у науковій новизні позиція автора щодо обґрунтування відповідальної політики як ключового чинника зміцнення стійкості місцевого самоврядування в умовах війни (с.169-170), розробки

теоретико-методологічної моделі її реалізації у кризових обставинах, а також визначення нових механізмів взаємодії органів влади з громадянським суспільством та державними інституціями.

Важливою складовою новизни є запропоновані автором підходи до оцінювання рівня відповідальності місцевої влади, систематизація ризиків впровадження відповідальної політики в громадах, що постраждали від бойових дій, а також уточнення структури функцій місцевого самоврядування з урахуванням викликів безпеки, соціального захисту та економічної стабільності. Позитивно оцінюється подальший розвиток методологічних засад відповідальної політики в системі місцевого самоврядування, концепції децентралізації у воєнних умовах, практичних механізмів кризового управління, інструментів моніторингу ефективності управлінських рішень, а також моделей співпраці з міжнародними партнерами, що сприяють стабілізації та відновленню територіальних громад (с. 101-102).

Висвітлений перелік не вичерпує всіх аспектів наукової новизни дисертаційного дослідження Головчука Юрія Михайловича, але дає можливість сформулювати бачення автора щодо відповідальної політики як системного, міждисциплінарного феномену, що охоплює політичні, правові, етичні та соціальні виміри управління територіальними громадами в умовах воєнного стану, а також визначити її роль як ключового чинника інституційної стійкості, демократичної легітимності влади та ефективної адаптації місцевого самоврядування до сучасних викликів.

Теоретичне і практичне значення одержаних результатів полягає в тому, що положення, аргументація і висновки дисертації можуть використовуватись фахівцями, які досліджують розбудову національної моделі місцевого самоврядування, яка розвивається в умовах збройної агресії. Результати дослідження також можуть бути використані для напрацювання рекомендацій для підвищення ефективності роботи працівників органів місцевого самоврядування. Також положення кваліфікаційної праці можуть бути корисними при реалізації міжнародної проєктної діяльності, залученні зарубіжного досвіду та донорської допомоги для підвищення ефективності

суспільно-політичного діалогу в громадах та покращення спроможності територіальних громад. Висновки та результати роботи можуть бути використані для розроблення навчальних програм за напрямами підготовки «Політологія», «Міжнародні відносини», «Державне управління», у викладанні навчальних дисциплін «Політичні інститути та політичні процеси в Україні», «Публічна політика», «Європейські студії», «Зовнішня політика країн Європи», «Державне управління та місцеве самоврядування», «Політичний менеджмент», «Державна політика» тощо; при написанні підручників та навчально-методичних посібників.

Характеристика основних положень роботи. Дисертаційна робота є логічною за своєю структурою та відповідає вимогам щодо обсягу, який зумовлений метою й завданнями дослідження.

У Розділі 1 «Теоретико-методологічні засади дослідження феномену відповідальної політики» подано глибокий аналіз наукового підґрунтя дослідження. Автор систематизує теоретичні підходи до відповідальної політики, включаючи ліберальний (с.29-32), договірний (с. 32-35), інституційний (с.35-36), етико-раціональний (с.37-39) та екологічний (с.39-41). Вагомим аспектом дисертаційного дослідження є звернення до наукового доробку українських учених, які зробили суттєвий внесок у теоретичне осмислення та практичне розуміння феномену відповідальної політики. Вітчизняні дослідники, такі як В. Кулик, О. Мотиль, І. Козловський та О. Скакун, розкривають цей феномен у багатьох вимірах – від політико-правового й інституційного до морального та філософського. Їхні праці суттєво доповнюють уявлення про відповідальну політику в українському контексті, зокрема в умовах пострадянської трансформації, демократичних реформ, боротьби з корупцією та підвищення підзвітності влади. Також досліджено нормативно-правову базу, що регулює місцеве врядування в Україні та стандарти ЄС, ООН. Цей розділ забезпечує міцну концептуальну основу для подальших емпіричних аналізів.

Розділ 2 «Порівняльний аналіз зарубіжного та українського досвіду у визначенні відповідальної політики» охоплює три підрозділи, які присвячені детальному аналізу ключових критеріїв відповідальної політики в країнах

Європейського Союзу, еволюції концепції відповідальної політики в українському контексті в умовах агресії російської федерації проти України та ролі міжнародних неурядових організацій у формуванні відповідальної політики органів місцевого самоврядування країн ЄС та України.

Другий розділ містить ґрунтовний порівняльний аналіз практик відповідального врядування в країнах ЄС та Україні. Автор виокремлює ключові критерії відповідальної політики на рівні місцевого самоврядування: прозорість, підзвітність, верховенство права, політична участь громадян, інституційна спроможність та використання інноваційних інструментів, антикорупційна політика (с. 80-87, с. 92). Важливу увагу приділено впливу міжнародних неурядових організацій (U-LEAD, USAID, ПРООН) на формування управлінських стандартів у громадах України. Особливо цінним є аналіз еволюції українського контексту під тиском війни та реформ децентралізації.

У Розділі 3 «Відповідальна політика в Україні в умовах збройної агресії російської федерації та її вплив на подальший розвиток територіальних громад» дисертантом розглянуто передумови та можливості впровадження засад відповідальної політики в Україні в контексті реформи децентралізації, сучасні виклики та моделі використання відповідальної політики в умовах розвитку територіальних громад в Україні та стратегії підвищення ефективності місцевого самоврядування на основі використання підходу відповідальної політики.

Автор аналізує, як впровадження принципів відповідальної політики допомагає громадам адаптуватися до криз: створення кризових штабів, використання електронного врядування, підтримка ВПО, прозорість у розподілі допомоги. Запропоновано ефективні стратегії підвищення управлінської дієздатності на місцевому рівні. Автор також моделює сценарії післявоєнного відновлення громад на основі принципів відповідального врядування.

Повнота викладу положень дисертації в наукових публікаціях, зарахованих за темою дисертації. Детальне ознайомлення з текстом дослідження Ю. М. Головчука та опублікованими працями за темою дисертації надає можливість зробити висновок, що основні результати дисертаційного дослідження викладено у 10 наукових публікаціях, у тому числі: трьох статтях у

вітчизняних фахових виданнях, п'ятьох працях у збірниках матеріалів всеукраїнських та міжнародних наукових конференцій, двох – в наукових виданнях.

Відомості про дотримання академічної доброчесності. Аналіз тексту дисертації свідчить про відсутність ознак академічного плагіату, самоплагіату, фальсифікації та інших порушень, що могло б поставити під сумнів самостійний характер виконання автором наукового дослідження. В роботі дисертантом викладені наукові результати, що отримані ним особисто.

Дискусійні положення та рекомендації до змісту дисертації. Позитивно оцінюючи актуальність проведеного дослідження, наукову новизну, обґрунтованість і достовірність отриманих результатів, високий теоретичний рівень і практичну значущість висновків, звертаємо увагу на ряд зауважень, що носять рекомендаційний характер:

1) автор вдало систематизував теоретико-методологічні підходи до розуміння відповідальної політики як наукової й практичної категорії, наголосив, що вибір методології залежить від того, які аспекти відповідальної політики аналізуються (етичні, правові, економічні, соціальні тощо). Основні підходи включають: ліберальний, договірний, інституційний, етико-раціональний, екологічний. Однак, зважаючи на те, що Україна, закріпила в Конституції курс на європейську та євроатлантичну інтеграцію та отримавши статус країни-кандидатки в члени ЄС, визначилась із принципами свого розвитку – це права людини, європейські цінності, дотримання міжнародних зобов'язань, забезпечення гендерної рівності, доцільно було також розглянути гендерний та феміністичний підходи до відповідальної політики. Ці підходи дозволяють дослідити, як гендерні чинники впливають на формування відповідальної політики, забезпечення рівного доступу до політичних процесів, участь жінок у прийнятті рішень, а також оцінити наслідки політичних рішень для різних соціальних груп. Такий аналіз є особливо важливим для формування інклюзивної, справедливої та стійкої політики, яка враховує потреби всіх громадян, незалежно від їхньої статі, віку, соціального статусу чи належності до вразливих груп. До відповідного теоретичного апарату належать: феміністська

політична теорія, гендерний аналіз політики, інтерсекційний підхід тощо. Врахування цих підходів розширило б аналітичну рамку дослідження та зміцнило б його відповідність сучасним європейським академічним і політичним орієнтирам.

2) автор обґрунтовано здійснив категоризацію феномену відповідальної політики (с. 168), виокремивши її основні виміри – юридичний, політичний, етичний і соціальний (с. 29). Такий підхід дозволив комплексно осмислити відповідальну політику як багатовимірне явище, що охоплює як принципи, так і механізми ефективного врядування. Водночас, у дослідженні бракує дефініції та аналізу протилежного явища – невідповідальної політики. Для повноти наукового аналізу доцільним було б ввести окреме визначення поняття «невідповідальна політика» та виокремити її ключові ознаки, критерії й індикатори. Це дало б змогу чіткіше окреслити межі досліджуваного феномену, дозволило б виявити негативні практики, які підривають стійкість громад, формують недовіру до влади, ускладнюють прийняття рішень або спотворюють механізми участі громадян.

3) на с. 160 слушно акцентовано увагу на тому, що інституційна спроможність органів місцевого самоврядування полягає у здатності якісно виконувати свої функції, ухвалювати ефективні рішення та оперативно реагувати на виклики. Автор влучно виокремлює ключові складові цієї спроможності: кадровий потенціал, організаційну структуру, технічну забезпеченість, нормативно-правову базу та фінансові ресурси. Констатуючи факт поступового вичерпування кадрового потенціалу громад, що становить серйозну загрозу для ефективного управління на місцевому рівні, доречно було б доповнити дослідження аналізом тенденцій зменшення професійного ресурсу, виявленням причин цього явища та окресленням можливих шляхів його компенсації, наприклад, через впровадження програм професійного розвитку, залучення молодих фахівців, партнерство з освітніми закладами або інституціями міжнародної технічної допомоги. Таке доповнення зробило б дослідження ще більш комплексним і дозволило б повніше оцінити потенціал та обмеження

реалізації відповідальної політики на рівні територіальних громад в умовах зatoryжної кризи.

Висловлені зауваження, що відображають власну позицію рецензента стосовно досліджуваних явищ і процесів, не впливають на загальну високу і позитивну оцінку дослідження Ю. М. Головчука та на його наукову і практичну цінність.

Загальний висновок про відповідність дисертації встановленим вимогам.

Дисертаційна робота Головчука Юрія Михайловича «Феномен відповідальної політики в контексті розвитку територіальних громад в умовах агресії російської федерації проти України», подана на здобуття наукового ступеня доктора філософії зі спеціальності 052 «Політологія» є самостійним, завершеним, цілісним науковим дослідженням, яке за актуальністю, науковою новизною, важливістю здобутих результатів, їх обґрунтованістю і вірогідністю, практичним значенням відповідає вимогам наказу Міністерства освіти і науки України № 40 від 12.01.2017 р. «Про затвердження вимог до оформлення дисертації» (зі змінами), «Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії», затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 р. № 44 (зі змінами від 21.03.2022 р. № 341), не містить ознак порушення академічної доброчесності, а тому її автор Головчук Юрій Михайлович заслуговує на присудження наукового ступеня доктора філософії з галузі знань 05 «Соціальні та поведінкові науки» зі спеціальності 052 «Політологія».

Рецензент:

кандидатка політичних наук

доцентка кафедри

політичних наук

Прикарпатського національного університету

імені Василя Стефаника

Тетяна МАДРИГА

